

НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКИЙ СПОСІБ СПРИЙНЯТТЯ ДІЙНОСТІ

1. Актуальність науково-філософського способу сприйняття дійсності.
2. Роль теорії еволюції у науково-філософському світогляді.
3. Поняття "еволюція" у контексті науково-філософського світогляду.
4. Поняття "буття" у контексті науково-філософського світогляду.

1. Актуальність науково-філософського способу сприйняття дійсності

У першій лекції ми розглянули актуальність філософії освіти як наукової дисципліни і встановили, що стратегічною метою філософії освіти є необхідність формування образу людини майбутнього, а саме, творчо-гуманітарного, планетарно-космічного типу особистості. У даній лекції ми розглянемо способи сприйняття людиною навколишньої дійсності і виділимо основний спосіб взаємодії планетарно-космічного типу особистості з матеріальним світом.

Як відомо, існує чотири основні способи сприйняття людиною навколишнього світу: філософський, науковий, релігійний і міфологічний. Зазначимо, що студенти вищих навчальних закладів не тільки не замислюються над тим, що лежить в основі їх внутрішньої системи поглядів, але не можуть аргументувати різницю, між, наприклад, науково-філософським способом сприйняття світу і релігійним (або міфологічним). На питання "про виникнення життя" або "походження людини", уникаючи пошуку важчої для сприйняття наукової аргументації, вони із задоволенням та іронією констатують, що, оскільки наука не може дати однозначної і переконливої відповіді на ці питання, то вони дотримуються релігійної точки зору, яка зводиться всього до однієї тези: "Все створив Бог".

Безумовно, в рамках спецкурсу з філософії освіти ми не повинні переконувати когось змінювати спосіб сприйняття навколишньої дійсності. Але ми повинні пам'ятати, що філософія освіти - це, насамперед, наукова дисципліна, покликана не тільки пропагувати, але і вводити в освітній процес найбільш значущі результати наукових досліджень, будувати систему освіти на достовірних наукових фактах, максимально наближати студентів до сучасних наукових відкриттів, що складають основу теперішнього та майбутнього способу життя. Ми повинні розуміти, що кожен педагог, незалежно від того, який спосіб сприйняття світу лежить в основі його світосприйняття, повинен завжди залишатися об'єктивним. І ця об'єктивність повинна полягати в тому, щоб нарівні з релігійними догматами, або навіколонауковим (езотеричним) розумінням світу, перед учнями розкривалося багатство науково-філософського світогляду. Особливо це стосується середніх і вищих учбових закладів.

Саме з цієї причини однією з цілей реформи системи освіти в США кінця ХХ ст., є орієнтація на наукове забезпечення учбового процесу, розвиток творчих здібностей і критичного мислення учнів.

За даними рейтингових агентств найбільш успішною у сучасному світі є фінська система освіти, яка має наступні характеристики:

- високий рівень учбових досягнень учнів;
- рівні можливості доступу до освіти;

- безкоштовна освіта;
- всеосяжна, а не вибіркова природа базової освіти;
- важлива роль місцевої влади і муніципалітетів в організації процесу освіти;
- гетерогенні групи тих, хто навчається, відсутність катетеризації¹ і відбору учнів;
- індивідуальна підтримка навчального процесу і надання соціальної допомоги учням, інклюзивність² учителів;
- гнучкість системи - довіра і повноваження;
- гнучке адміністративне регулювання, готовність надати підтримку;
- довіра школі, її керівництву, вчителям і учням;
- інтерактивні методи роботи; вплив місцевих рад (муніципалітетів);
- орієнтація оцінки на розвиток - відсутність тестів, рейтингів;
- висококваліфіковані самостійні учителі.

Досягнення вище перелічених характеристик можливе тільки при домінуванні науково-філософського способу взаємодії з матеріальним світом. Тому, на наш погляд, планетарно-космічний тип особистості повинен використовувати виключно науково-філософський спосіб сприйняття дійсності.

Аргументуємо цю думку. Коли ми говоримо про закономірний або історичний характер процесів і явищ у навколишньому світі, ми насамперед погоджуємося з існуванням процесу еволюції. Еволюція (лат. *euoшгіo* - розгортання), у широкому розумінні - уявлення про зміни в суспільстві і природі, їх зорієнтованість, порядок, закономірність; певний стан якої-небудь системи розглядається як результат більш менш тривалих змін її передуючого стану; у вузькому сенсі - уявлення про повільні, поступові зміни, на відміну від революції. Ще Жорж Бюффон (1707-1788), французький природодослідник, автор монументальної тридцятишеститомної "Природничої історії" (1749-1788), обґрунтував думку про єдність плану будови усіх живих істот, відстоював змінність видів у процесі їх розвитку. Жан Батист Ламарк (1744-1829) і Чарльз Дарвін дійсно визначили та аргументували дві різні гілки еволюційної теорії - трансформізм та природний відбір.

Сучасній науці відомі наступні періоди, що розкривають основні етапи революції світобудови:

- Приблизно 13,7 млрд. р. тому відбулося формування Всесвіту;
- Близько 5 млрд. р. минуло з того часу, як у Всесвіті спалахнуло та засяяло Сонце;
- Майже 4,6 млрд. р. тому сформувалась планета Земля;
- 3,1 (3,2) млрд. р. тому датуються віднайдені перші викопні організми (формація Фіг Три);
- Минуло 2 млрд. р. з того часу, як на Землі зародилося життя у теплих морях у вигляді найпростіших одноклітинних організмів типу водоростей;
- 1,2 млрд. р. тому з'явилися багатоклітинні організми - медузи, черв'яки та ін.;
- 900 млн. р. тому з'явилися організми типу молюсків;

- 500 млн. р. тому кисень в атмосфері Землі досягнув сучасного рівня;
- 400 млн. р. тому життя із морів поступово поширилось на сушу.

З'явилися перші рослини та комахи, а у морях - перші риби;

- 300 млн. р. тому з'явилися хребетні плазуни;
- 200 млн. р. тому - початок епохи динозаврів;
- 150 млн. р. тому з'явилися перші ссавці;
- 28 млн. р. тому - виникнення перших мавп;
- 15 млн. р. тому - початок формування сучасного тваринного світу;
- 5 млн. р. тому - початок епохи людиноподібних мавп -австралопітеків.

Об'єм їхнього мозку складав близько 400 см³, харчування - рослинна їжа;

- 1,5 млн. р. тому - початок антропогенезу. Об'єм мозку австралопітеків збільшився до 600 см³, вони навчилися полювати, вживати м'ясо та використовувати кістки тварин у якості примітивних знарядь;

- 400 тис. р. тому з'явився "Homo erectus" - прямостояча людиноподібна істота. Об'єм його мозку досягнув 800-1250 см³. Епоха використання вогню для приготування їжі та будівництва укриття для проживання; використання кременю та деревини для виготовлення знарядь;

- 100 тис. р. тому з'явився архайчний "Homo sapiens" -праобраз людини. У неардентальця мозок досягнув об'єму 1200-1350 см³;

- 40 тис. р. тому об'єм мозку кроманьйонців - перших людей сучасного типу, досягнув уже 1400-1600 см³;

- 10 тис. р. тому люди винайшли мотику, лук, серп, примітивний ткацький верстат;

- 5 тис. р. тому люди виробили піктографічне письмо. Почали формувати перші держави;

- 2,5 тис. р. тому виникли системні філософські вчення Сократа, Платона та Арістотеля, у яких обґрунтовувались пріоритети розуму та моральності. Арістотель, спостерігаючи за тінню Землі на Місяці обґрунтував кулеподібність Землі;

- 2 тис. р. тому виникло християнство;

- 1 тис. р. тому Птоломей описав геоцентричну модель Світобудови;

- Приблизно 500 р. тому (1543 р.) М. Коперніком описано геліоцентричну модель Світобудови;

- Приблизно 300 р. тому (1711 р.) Ньюкемон винайшов парову машину;

- 220 років тому (1882 р.) - будівництво центральної електростанції у Нью-Йорку;

- 100 років тому - початок активної електрифікації, винайдено радіо, телеграф, телефон, автомобіль, літак, кіно;

- понад 50 років тому (1975 р.) запущено перший штучний супутник Землі "Супутник-1";

Тож, очевидно, що у світі відбувається постійний процес розвитку, що має цілком визначену орієнтацію.

Але визнання факту еволюції - це науково-філософський спосіб сприйняття дійсності, що відкидається як релігійним, так і міфологічним світоглядом.

2. Роль теорії еволюції у науково-філософському світогляді

Науково-філософський спосіб сприйняття дійсності, домінуючий в активності планетарно-космічного типу особистості, виключає спрощення і аргументацію будь-якої проблематики на основі застарілої інформації. Студенти часто вибудовують свої міркування на основі підручників та іншої наукової літератури, інформація у яких відставала від сучасних наукових досягнень на десять, двадцять і більше років. Це стосується і доказової бази процесу еволюції. В кращому разі, студенти-біологи доводять існування еволюції дослідженнями початку XX століття, в гіршому - знаходять порятунок у креаціонізмі.

Маю глибоке переконання, що факт визнання чи невизнання еволюції, а також знання аргументації цього питання для студентів вищих навчальних закладів будь-якого профілю є Вирішення цієї проблеми, на мій погляд, залежить від двох складових: 1) у зростаючій ролі бібліотек (причому не тільки університетських, але і міських, центральних), які повинні не тільки задовольняти інформаційні запити студентів, але і зорієнтовувати їх пізнавальну активність, доносити сучаснішу інформацію; 2) у підвищенні професіоналізму викладачів вищих навчальних закладів, які повинні відрізнятися від вчителів у школах не лише масштабом і глибиною бачення тієї чи іншої проблематики (наукової дисципліни), але і знанням стану проблеми на даний момент, тобто володінням сучасною обов'язковим, оскільки він закладає основу світосприйняття. Формування планетарно-космічного типу особистості неможливе доти, доки в основу світосприйняття не буде закладено систему поглядів, що гарантує людині не підпорядковану роль у повсякденному існуванні (на кшталт: усе в руках Божих), а свободу вибору і самостійність у визначенні власної долі. Тільки коли людина знатиме, що повноцінність її власного життя визначається не надприродними силами, а нею самою, її повсякденною працею в ім'я досягнення глобальної мети, тільки в цьому випадку можливо об'єднати цивілізацію і спрямувати загальні зусилля на освоєння довколишнього космосу.

Зміст процесу еволюції повністю ще не з'ясовано і не зрозуміло. Але, безумовно, він став глибшим та масштабнішим, аніж його вбачав основоположник теорії еволюції Чарльз Дарвін (1809-1882). Тому в даний час, відповідаючи на питання "про походження життя" або "про походження людини" потрібно не опонувати Ч. Дарвіну, наводячи заїжджені аргументи про неспроможність його концепції - про походження людини від мавпи, що теорія еволюції помилкова, а знати як мінімум два реальні факти, які виводять розуміння теорії еволюції на якісно нові рівні.

По-перше, у 30-ті - 40-і роки XX століття відбулося злиття двох, спочатку відокремлених, напрямів мислення - генетики

Грегора Менделя (1822-1884) і еволюційного для популяції підходу Чарльза Дарвіна. В результаті утворилася та, що розробляється і до теперішнього часу синтетична теорія еволюції, яка розглядала вже не тільки зміни форм (еволюцію організмів), але і розвиток змісту: молекул і генів. В

основу нового напрямку покладено роботи С. Четверікова (1926), Р. Фішера (1930), С. Райта (1931), Дж. Холдейна (1932), Ф. Добржанського (1937, 1941), Э. Майера (1941) та ін.

Синтетичну теорію еволюції можна охарактеризувати як генетичний для популяції підхід до мікроеволюції і її поширення на інші еволюційні рівні та інші галузі біології. По суті, вона є поєднанням генетичного для популяції підходу, що забезпечує теоретичну точність, з підходом натуралістів до вивчення природних популяцій і видів, що наближає до реальності. У своєму повному об'ємі синтетична теорія охоплює набагато більше галузей науки. Це не спеціальна теорія, яку можна підтвердити або довести її помилковість, а якась загальна теорія, парадигма, здатна сприймати зміни і модифікації в широких межах, як це і відбувалося протягом багатьох років після її виникнення.

В рамках сучасної теорії виділяють чотири чинники еволюції: мутаційний процес, потік генів, природний відбір і дрейф генів. Перші два чинники створюють мінливість, два інших чинники цю мінливість диференціюють. Чинники, які створюють мінливість, є основою мікроеволюції, а чинники, що її диференціюють, продовжують процес, який приводить до встановлення нових частот варіантів. Еволюційну зміну в межах популяції можна розглядати як результат дії протилежних сил, що створюють і виокремлюють генетичну мінливість.

При цьому слід зазначити, що сучасна еволюційна теорія під природним відбором розуміє не "боротьбу за існування" в інтерпретації Ч. Дарвіна, а диференціальне розмноження альтернативних форм генів, генотипів або інших репродуктивних одиниць.

По-друге, наприкінці ХІХ - початку ХХ століття у працях Рудольфа Клаузіуса (1822-1888), Людвіга Больцмана (1844-1906), Альберта Ейнштейна (1879-1955) та ін., в основу теорії еволюції були закладені закони термодинаміки, і вона знайшла фізико-математичне обґрунтування. Дещо пізніше завдяки працям А. Фрідмана, Г. Гамова, Я. Зельдовіча, І. Новікова та інших фізико-математична теорія еволюції була покладена в основу сучасних космологічних концепцій, які в свою чергу знайшли своє місце у сучасному світобаченні.

3. Поняття "еволюція" у контексті науково-філософського світогляду

Такі масштабні зміни у розумінні теорії еволюції ґрунтуються на базі знань, що вже не зводяться до палеонтології, археології та біології. Теорія еволюції доведена в генетиці, нейрофізіології, органічній і неорганічній хімії, фізиці і біофізиці, геології, космології й інших наукових дисциплінах.

Необхідність розуміння змісту природничо-наукового терміну "еволюція" пояснюється іще й тим, що воно безпосередньо пов'язане із змістом поняття "буття". Але, якщо поняття "еволюція" вивчається здебільшого природничо-науковими галузями знання і має більш ніж столітню історію, то поняття "буття" має давнішу традицію, близько двох тисячоліть, і вивчається під різними формулюваннями у філософії, релігії і міфології.

На понятті "буття" ми зосередимо свою увагу, оскільки від нього безпосередньо залежить розуміння таких важливих словосполучень, як "буття життя", "буття людини", нарешті, "буття світу". А оскільки аналітика "буття" належить насамперед філософії, то ми змушені зануритися у світ сучасної філософії, щоб пояснити єдність науки і філософії у розумінні понять "еволюція" та "буття".

Сучасна філософія переживає нелегкі часи. За великим рахунком їй завжди було не просто, оскільки розмірковувати, мати здатність до мудрості - це одне, а прагматизм, реалії життя - це інше. І у цьому "іншому" полягає багато в чому обтяжливе для філософії співвідношення філософії і науки, абстракції і конкретики, розмірковування і прагматизму.

Наука вийшла з філософії. Точніше, філософія звільнилася від науки. Філософія і наука, разом з релігією та міфологією стали самодостатніми способами пізнання світу. Як ми вже говорили, кожна людина, залежно від особливостей формування психіки, може сприймати дійсність чотирма основними способами: науковим, філософським, релігійним або міфологічним. Можливі комбінації.

Що спричинило звільнення філософії від науки? Насамперед - предмет дослідження. Предмет дослідження філософії, як вважається, - буття світу і людини як узагальненої картини. Предмет дослідження науки - світ як сукупність об'єктивного, системно організованого і обґрунтованого знання. Філософія прагне раціональними й ірраціональними засобами створити гранично узагальнену картину світу і встановити місце людини у Всесвіті. Наука своєю метою визначає виявлення законів, відповідно до яких об'єкти можуть перетворюватися в процесі людської діяльності.

У філософії, як способі пізнання світу домінує світогляд на функція: пізнання світу в цілому чи в окремих аспектах.

Необхідність філософського способу пізнання світу полягає в динаміці соціального життя і диктується реальними потребами пошуку нових світоглядних орієнтирів, врегульовуючих людську діяльність. У розвитку суспільства завжди виникають епохи коли раніше визначені орієнтири, виражені системою універсальї культури (уявленнями про природу, суспільство людини, добро і зло, життя і смерть, свободу і необхідність т. д.), перестають забезпечувати відтворення і зчеплення необхідних суспільству видів діяльності. Тоді відбувається розірвання традицій та формуються потреби в пошукові нових світоглядних орієнтирів. Філософія продукує їх. Вона узагальнює створене, відкрите, відтворене в цілісну картину, й представляє світ як систему, в якій усе відоме про світ на даний проміжок часу, займає своє, відведене місце. Філософія формує гармонійну узагальнену картину світу, в якій чітко вказане місце людини, органічного і неорганічного світу. Наука - це інше. Вона показує лише один із зрізів різноманіття світу та людського існування. Найважливішою характеристикою науки є ознака наочності й об'єктивності. Наука наочна Вона фіксує явища і намагається фіксувати процеси. Мета - розкрити їх зміст, роздивитися, що там усередині, по суті. Розкрита суть - це оприлюднений зміст процесу або явища. "Оприлюднення" -

це знакове позначення складових змісту або явища, це система знакових позначень, яка замінює зміст процесу і показує його зсередини, як сукупність деталей. При цьому наука стикається з дивовижним явищем: система знакових позначень що фіксує або замінює складові частини процесу в сукупності, в цілому, утворює абсолютно інший процес, що принципово відрізняється від того, який вона аналізувала, тобто розбирала на частини. Якщо простіше, то частини розбитої чашки при склеюванні утворювали іншу чашку, не ідентичну розбитій.

Сучасна наука - це складна і багатообразна система окремих наукових дисциплін. Науковці налічують їх декілька тисяч, які можна об'єднати в дві сфери: фундаментальні та прикладні науки.

Мета фундаментальних наук - пізнання об'єктивних законів світу, як вони існують "самі по собі", безвідносно до інтересів і потреб людини. До фундаментальних наук відносяться: математичні, природничі (механіка, астрономія, астрофізика, фізика, хімічна фізика, фізична хімія, хімія, геохімія, геологія, географія, біохімія, біологія, антропологія і ін.), соціальні (історія, археологія, етнографія, економіка, статистика, демографія, науки про державу, право, історія мистецтва і ін.), гуманітарні науки (психологія і її галузі, логіка, лінгвістика, філологія та ін.). Фундаментальні науки тому і називаються фундаментальними, що своїми основоположними висновками, результатами, теоріями вони визначають зміст наукової картини світу.

Прикладні науки орієнтовані на вироблення способів застосування отриманих фундаментальною наукою знань об'єктивних законів світу для задоволення потреб і інтересів людей. До прикладних наук відносяться: кібернетика, технічні науки (прикладна механіка, технологія машин і механізмів, опір матеріалів, технічна фізика, хіміко-технологічні науки, металургія, гірська справа, електротехнічні науки, ядерна енергетика, космонавтика та ін.), сільськогосподарські науки (агрономічні, зоотехнічні); медичні науки; педагогіка і т. д. У прикладних науках фундаментального знання набуває практичне значення, використовується для розвитку продуктивних сил суспільства, вдосконалення наочної сфери людського буття, матеріальної культури.

Таким чином, філософія розглядає загальні процеси, тобто процес в процесі, а наука намагається опредметнити процес, зупинити його плинність, розкласти на фрагменти і розглянути, означити складові частини процесу.

Історія філософії виділяє в розвиткові філософії два основні етапи: класичний і некласичний. Етап класичної філософії - це безумовна близькість до науки. Це спроба розкриття суті предмету дослідження: буття світу і людини. А оскільки розкриття суті (зміст) - це призначення науки, то класична філософія, що тільки-но звільнилася від науки, практично, використовувала ті ж методи. Тільки її предмет дослідження був масштабнішим і менш практичним.

Етап некласичної філософії - це спроба осягнення існування. Це вже дослідження процесу, визнання його незбагненності, і одночасно факту плинності буття, його практичної невловимості. Для некласичної філософії

"процес", "явище", як поняття стали недоступні пізнанню. Якщо класична філософія і наука в "процесі" та "явищі" могли виявити зміст і оголосити про його розкриття, визнаючи, що цей "процес" або "явище" вже пізнані, змістовно розкриті, то некласична філософія виявила і спробувала аргументувати абсолютно іншу ідею. А саме, що самі "процеси" або "явища" є не що інше, як складові первинного фундаментального явища - буття. Світ, який оточує людину і частиною якого людина є - не що інше, як буття: безперервний, спрямований рух. А ті "процеси" і "явища", які класична філософія та наука, як їм здавалося, змістовно розкривали, насправді є фрагментами існування світу, що до того ж втратили свою цінність унаслідок того, що висмикнуті із буття, висвітлені, вони відриваються від реального процесу й втрачають із ним інформаційний зв'язок. Розкриті наукою і класичною філософією суті існування, з погляду некласичної філософії - це окремі пазли з декількох величезних картин, або ж вирізані кадри з декількох багатосерійних фільмів. Вони не тільки не в змозі розкрити зміст буття, вони природно навіть не можуть на це претендувати; буття непізнане.

З моменту визнання факту непізнаності буття світу (кінець дев'ятнадцятого століття), філософія протиставила себе науці, чим ще більш підірвала визнання і вагу в науковому й навколонауковому середовищі. Філософію визнали не наукою, відповідно, на тлі науково-технічного прогресу, досягнень наукового знання, філософію, за мовчазною згодою багатьох, відсунули на задвірки процесу пізнання. У XX ст. модним та істинним був визнаний науковий спосіб пізнання світу, оскільки вважалося, що як такого буття світу немає, а є сукупність змістовно розкритої суті (процесів і явищ), яка і утворює картину світу.

Але до середини XX ст. у самій науці окреслилися якісні зміни: класичні наукові теорії замінили теорії не класичні, релятивістські. У надра самої науки прийшло розуміння того факту, згідно з яким некласичну філософію і відсунули на задвірки процесу пізнання: світ - це не сукупність дискретностей (суті), а дискретно-континуальне середовище (буття). Наука визнала, що розглядати світ як сукупність суті (дискретностей) неправильно.

Тобто до середини XX ст. наука підійшла до того, що у XIX ст. у працях А. Шопенгауера і С. К'єркегора філософія тяжіла - до ірраціонального розуміння світу, до розуміння світу, як існування (спрямованого і безперервного руху). Висновки некласичної філософії отримали обґрунтування в некласичних наукових теоріях, біля витоків яких стояли такі знакові фігури, як Макс Планк, Альберт Ейнштейн, Нільс Бор, Луї де Бройль, Ервін Шредінгер, Вернер Гейзенберг, Поль Дирак, Макс Борн та ін. Фізики позначили буття науковим терміном "дискретно-континуальне середовище", створивши для його опису дві теорії: теорію відносності і квантову механіку.

Таким чином, на початок XXI ст. філософія і наука прийшли до загального визнання факту буття світу. Але воно у розумінні філософії і науки принципово різне. Для науки буття світу залишилося пізнаванням через пізнання суті (дискретності або континуальності), а для філософії пізнання буття світу через пізнання суті принципово неможливе. У філософії визнається факт

пізнання суті, але сукупність змістовно розкритої суті, з погляду неklasичної філософії, неправильна. Суть, як фрагменти існування, тільки висвітлює аспекти існування, другорядні його характеристики. В цілому, в потоці, в "пориві", в русі, пізнати буття раціональними методами, інтелектом - неможливо. З погляду філософії, існування можна пізнати або інтуїцією, або, як мить, осяяння. У сучасній філософії визнається можливим пізнання буття тільки як осяяння, "просвітлення", у момент якого буття "трохи відкривається" у своїй цілісності, як потік, рух.

З цих установок, що принципово не зводяться, здійснюється наукове і філософське пізнання світу. Наука робить ставку на розкриття суті, через них прагнучи підійти до розкриття змісту буття. Філософія намагається за рахунок використання нових методів "осягнути" або охопити існування в цілому. З наукової точки зору, у міру розкриття суті існування, філософія займається даремною справою, оскільки неможливо осягнути неосяжне. З філософської точки зору науковий спосіб пізнання світу помилковий, оскільки систематизація змістовно розкритої суті приводить до спотвореного розуміння змісту існування.

4. Поняття "буття" у контексті науково-філософського світогляду

Сучасний рівень розвитку знання не дає можливості визначити, який із способів: філософський чи науковий, є істинним у визначенні змісту поняття "буття". Досягнення є як з одного, так і з іншого боку. Спробуємо інтегрувати кращі методи філософського та наукового способу пізнання світу і використовувати в аналізі поняття "буття" науково-філософський спосіб пізнання світу. Чому саме науково-філософський спосіб, а не, наприклад, філософсько-науковий? Тому що науковий спосіб пізнання світу із буття виокремлює найбільш доступну суть і розкриває її зміст, намагаючись розкрити зміст самого буття. І хай не завжди сукупність змістовно розкритої суті відповідає дійсній картині буття, зате предметнена суть, така, що виявила свій зміст у результаті використання наукових методик, дозволяє з'ясувати аспекти самого існування. Змістовно розкрита суть (предметнена суть) дозволяє буттю певною мірою виявити себе. І це явище буття є цілком об'єктивним, оскільки підтверджене суттю, що виявила свій зміст. У міру розкриття змісту нових фрагментів (суті), буття змінюється або доповнюється саме уявлення про нього. Тобто, у міру кількісного і якісного розкриття суті, ми можемо говорити про зміну розуміння наукової картини світу або буття. І це цілком прийнятний та закономірний процес. Наукове пізнання світу, підхід до пізнання буття через розкриття змісту суті, дозволяє реально, раціонально дивитися на саме буття, ототожнювати себе з ним, епізодично бути присутнім у ньому, і залишатися переконаним у тому, що ця присутність реальна у такому ж реальному бутті.

Чому ж ми обрали саме науково-філософський спосіб пізнання буття? Філософський спосіб пізнання буття, на відміну від наукового, не наочний. Він масштабний і абстрактний. Його відмінна риса - охопити буття в цілому, в русі, в пориві. Без наукового способу, без зв'язку з суттю та її змістом, філософський спосіб пізнання світу дуже часто буває помилковим, на рівні ілюзії, фантазії або

ж поверхневого узагальнення. Можна охопити буття, можна уявити, що його зміст розкрито, але все це уявлення про буття, хочемо ми цього чи ні, має відповідати реальності. Коли уявлення про буття не відповідає опредметненій суті - мова не може йти про реальне буття. Можливо, це буття ілюзорне, фантастичне, або ж фантасмагоричне, але це не те буття, в якому присутній наш світ і ми самі. Саме з цієї причини, на наш погляд, філософський спосіб пізнання світу безпосередньо залежить від наукового способу.

Але з іншого боку, філософський спосіб пізнання буття дозволяє розглянути його в цілому, в потоці, в русі. Філософський спосіб - це не сукупність опредметненої суті, що максимум може дозволити собі наукове уявлення про буття, це спроба закарбувати ціле. Це свого роду прозріння, просвітлення, осяяння, про яке йшлося у першій темі. Але, безумовно є спроба масштабного опредметнення буття, його ідентифікація і знакове позначення як цілого, неподільного.

Для філософського способу пізнання буття як ніколи важлива ерудиція - широка обізнаність про опредметнену суть. Знання (кількісне і якісне) опредметненої суті дозволяє найбільш вірогідно прозріти буття, ідентифікувати його в тому або іншому масштабі, знаково позначити. Філософський спосіб пізнання світу - це не просто висвітлення буття в цілому. Це можливо, але висока вірогідності того, що висвітлене в цілому буття виявиться фантасмагоричним. Філософський спосіб пізнання світу, це, насамперед, висвітлення буття з безперервним співвідношенням із опредметненою суттю, тобто з науково встановленими фактами. А. Койре відзначив, що історія наукової думки учить нас, що:

а) наукова думка ніколи не була повністю відокремлена від філософської думки;

б) великі наукові революції завжди характеризувалися катастрофою чи зміною філософських концепцій;

в) наукова думка - мова йде про фізичні науки - розвивалася не у вакуумі; цей розвиток завжди відбувався в рамках певних ідей, фундаментальних принципів, наділених аксіоматичною очевидністю, які, як правило, вважалися такими, що належать власне філософії.

Таким чином, науково-філософський спосіб сприйняття дійсності серед усіх способів найбільш ефективний, оскільки з одного боку, він розкриває дійсний зміст процесів і явищ у навколишньому матеріальному світі, з іншого боку, дозволяє сприймати світ масштабно, цілісно, в потоці буття. Саме з цієї причини, формування планетарно-космічного типу особистості в обов'язковому порядку включає формування науково-філософського способу світосприйняття, тому що тільки в цьому випадку у людини з'являється майбутнє: самостійне, перспективне і необмежене надприродними силами.

Використовуючи науково-філософський спосіб пізнання світу, спробуємо розкрити поняття "буття", щоб глибше розуміти значення словосполучень "буття світу", "буття людини" і т.п.

З погляду сучасної філософії матерія - це категорія, що виражає найбільш глибоку суть Всесвіту, або інакше, це сутнісна одиниця Всесвіту. Причому у

межах використання квантової теорії зміст цієї одиниці (суть) неважливий: це може бути корпускула, але може бути і хвиля. Матерія як суть проявляє себе в бутті, в русі. Минуле, сьогодення і майбутнє матеріального світу - це спрямований, детермінований процес буття, в якому розкривається його матеріальна суть. Сукупність проявленої матеріальної суті в бутті утворює структуру Всесвіту.

Але що таке буття? Мало сказати, що це рух. Це потік фундаментального і такого, що визначає, який змістовно тотожний науковому поняттю "Космічний вакуум". При цьому поняття космічний вакуум у жодному випадку не зводиться до поняття фізичний вакуум. Космічний вакуум - це ширше і глибше, це погляд, що намагається охопити неосяжне, відобразити що швидкоплинно мчить, існує. Космічний вакуум - це дискретно-континуальне середовище як простір, що розгортається, лежить в основі світу.

Буття (космічний вакуум) - це квантовий світ, в якому народжуються то корпускули, то хвилі, або інакше, проявляє себе суть, матерія. Дослідженням корпускул або хвиль у їх локальному ("розірваному") стані займається класична фізика, теоретичне обґрунтування якої досягло найвищого рівня. Якщо буття як потік, як космічний вакуум або дискретно-континуальне середовище, ще остаточно не з'ясоване і не зрозуміле, то багато сутнісних проявів буття (локальні ("розірвані") стани матерії) постнекласичною фізикою змістовно розкрито. Природничо-наукове знання пропонує, в термінології І. Пригожина, фізику того, що існує модель існування, представлена змістовно розкритою суттю.

Фізика що існує - це сучасна природничо-наукова модель буття. У праці "Концепції сучасного природознавства" В. Горбачов описує цю модель таким чином: "Сучасні фізичні теорії мають справу з найосновнішими поняттями, властивостями, станами природи, такими як час, простір, маса, заряд, поле, вакуум і т.д. Створена теорія атома, що пояснює стабільність атомів, періодичність властивостей хімічних елементів, утворення хімічних зв'язків різних видів, що пояснюють численні та різноманітні фізичні і хімічні явища.

Встановлена будова атома й складових його частинок. У результаті сформульована послідовна концепція атомістичної будови матерії, згідно якої все суще складається з 12 фундаментальних ферміонів: 6 кварків різних ароматів і кольорів та 6 лептонів з різними лептоновими зарядами. Все різноманіття природних явищ пояснюється взаємоперетворенням цих частинок і їх взаємодією, які зводяться до чотирьох видів фундаментальних взаємодій - гравітаційного, сильного, слабого й електромагнітного. Передбачається, що переносниками взаємодії є частинки - фундаментальні бозони, фотони, гравітони. Здійснюються спроби об'єднати ці взаємодії в одне. Важливо також, що результати дослідження мікросвіту дають можливість по-новому осмислити процеси мегасвіту - народження і еволюцію зірок, галактик, всього Всесвіту. З погляду сучасного розвитку знання в основу буття покладено чотири фундаментальні закони (груп законів):

- 1) другий початок термодинаміки;
- 2) закон ієрархічної еволюції як зростання ентропії (закон А. Хазена);

- 3) закони самоорганізації;
- 4) закони збереження фізичних величин.

У бутті виділяють три основні властивості: воно спрямоване, зумовлене та незворотне. Факт спрямованості буття виходить із другого початку термодинаміки і є загальновизнаним у науці та філософії. Зумовленість буття до цих пір викликає сумнів і нерозуміння в науково-філософських колах. Одним з перших дану властивість буття постулював В. Гегель. Серед сучасних дослідників цієї властивості буття приділив увагу Р. Пенроуз. Він допускає, що якщо вважати, що модель Всесвіту відповідає моделі ідеального газу, то спрямованість еволюції пояснюється переходом системи з "низькою" ентропією до системи з "високою" ентропією, а точка сингулярності і є ні що інше, як найменша ентропія. Такий зміст структури Всесвіту якраз приводить до розуміння факту зумовленості буття, зумовленого розвитку матеріального світу: кожна подія з певним ступенем вірогідності визначена подією попередньою. Зумовленість для мене це, перш за все, передуюча будь-якій визначеності визначеність (або ж випадковість, що стала визначеністю). Це більш ніж спрямованість, яка вказує на лінійну послідовність буття. Зумовленість не виключає випадковостей, але при цьому, всі випадковості припустимі в рамках попередніх подій. Зумовленість як поняття вказує на факт, що будь-яка певна подія послідовна, закономірно, а можливо, і випадково викликана таким же передуюнням, певною подією. Зумовленість існування (зумовлений розвиток матеріального світу) - це еволюційний перехід від початкової точки (припустимо, точки сингулярності) до сучасної структури Всесвіту, що розширюється. Зумовлене існування - це певні ієрархії еволюціонуючої матерії, поява яких викликана такими ж попередніми певними ієрархіями.

Третя властивість буття - незворотність, яку, спираючись на другий початок термодинаміки, постулював сучасний американський учений К. Денбіг. Денбіг не створив загальної теорії незворотності, оскільки вважав, що через величезну різноманітність незворотних процесів це зробити маловірогідно. Перед собою він поставив інше завдання: показати, що незворотність - це поняття ширше, ніж зростання ентропії.

Таким чином, кажучи про буття світу з погляду сучасного науково-філософського знання, ми ведемо мову, головним чином, про чотири основні фундаментальні процеси:

1. Про другий початок термодинаміки, який розкриває зміст першопричини руху (буття) у визначальному (фундаментальному) просторі. Первинний простір буття, як ми вважаємо, це простір космічного вакууму.
2. Про зумовлений розвиток матерії, яка розкритою суттю проявляє себе в бутті. Змістовно цей процес пояснюється спрямованістю та незворотністю первинного руху і не виключає випадковостей;
3. Про ієрархічне явище суті (матерії, її станів і форм) у бутті. Основу ієрархічного явища суті в бутті пояснює закон Хазена.
4. Про незворотність процесів і явищ у матеріальному світі. Підведемо підсумки:

По-перше, ми встановили, що будь-яке розуміння світу як розвиток, насамперед, пов'язане з поняттям "еволюція". Ми привели цілий ряд доказів на користь синтетичної теорії еволюції і висловили стурбованість якістю розгляду цього питання, як в середніх, так і у вищих навчальних закладах.

По-друге, ми показали, що основу світогляду планетарно-космічного типу особистості повинен складати науково-філософський спосіб сприйняття дійсності і аргументували своє твердження.

По-третє, ми обґрунтували значущість науково-філософського способу сприйняття світу в розкритті основ Всесвіту, спробувавши "примирити" самодостатні науковий і філософський способи світосприйняття, з метою формування дієвішого, масштабнішого та ефективнішого способу, який, можливо, і стане основою світосприйняття у людини майбутнього.

По-четверте, використовуючи науково-філософський спосіб сприйняття дійсності, ми розглянули поняття "буття" і показали його зв'язок з природничо-науковим поняттям "еволюція".